

פרשת השבוע

פרשת וישלח, תשס"ד, גיליון מס' 148

עורכים: אביעד הכהן, מיכאל ויגודה
עריכה לשונית: יחיאל קארה

"הכזונה יעשה את אחותנו?"

אלימות האיש כלפי אשתו ותוצאותיה המשפטיות

אברהם וינרוט*

פתיחה

מעשה שכסם בדינה הוא הזדמנות ראויה לסקירת הגישה החד-משמעית של חז"ל, האוסרת אלימות פיסית או מילולית או מינית כלפי האישה.

כאשר שאל יעקב אבינו את בניו, שמעון ולוי, למה עשו פעולת תגמול כה חמורה, השיבו לו בניו: "הכזונה יעשה את אחותנו" (בראשית לד, לא). ופירש רש"י: "הכזונה - הפקר".

ואכן, תחושת הבעלות של האדם על הסובב אותו, כאילו הכול מגיע לו, היא היסוד לאגואיזם ולהשתררות על הזולת ושורש כל רע במישור החברתי והמיני. לעומת זאת, תחושת הייעוד מסייעת לפתח רגשות של סולידריות כלפי הזולת, התחשבות בו ואחווה וכבוד הדדיים.

בספרו "בעלי הנפש"¹, מבהיר הראב"ד, ר' אברהם בן דוד מפושיקירא (פרובנס, המאה הי"ב), כי תכליתן של כל מצוות התורה היא לעקור מלבו של האדם את תחושת האדנות. כדי להמחיש לאדם שזמנו אינו בידו, הטיל עליו האלוהים מצוות התלויות בזמן, כגון: שבת, שמיטה ויובל. בדומה לזה, הוטלו על האדם מצוות התלויות בארץ, שתכליתן להמחיש לו "כי לי [כלומר, לה'] הארץ" (ויקרא כה, כג)².

* עו"ד ר' אברהם וינרוט, תל-אביב.

¹ ראב"ד, בעלי הנפש (הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים), עמ' 15.

² ראה: א' וינרוט, "שימוש לרעה בזכות במשפט העברי", דיני ישראל יח (1997), עמ' נג; להמחשה מרהיבה של רעיון זה, ראה י"ל פרץ, מפי העם (תל-אביב), "הפיקדון".

מכוחו של עיקרון זה, על האדם לזכור שאסור לו לקבל את הזוגיות לצורך הקיום האנושי בלבד: גם חיי האישות, הוטבעו בחותם של קדושה, והתורה הטילה על האדם גדרים שונים גם בעניין זה³.

שירות האדנות ביחסי איש ואשתו בולט מאוד בדברי חז"ל. לפי השקפתם, האישה אינה קניינו של הבעל, אלא היא שותפה מלאה לו, והוא חייב בכבודה⁴. על כן, אין ההלכה יכולה לסבול אלימות של הבעל כלפי אשתו מכל סוג שהוא, לרבות אלימות מילולית⁵.

חובת האיש לכבד את אשתו ולהימנע אף מאלימות מילולית כלפיה, היא חיוב משפטי הנכלל בגדר מסכת החובות שחב הבעל לאשתו במסגרת יחסי הממון ביניהם, מכיוון שאלימות מילולית, וקל וחומר אלימות פיזית, סותרת את חובת המדורר השקט שהבעל חייב לספק לרעייתו. אשר על כן, קבע בית המשפט העליון⁶, על יסוד המשפט העברי, שחובת

³ רעיון זה אינו עניין מופשט בלבד, והוא קיבל ממד מעשי בהלכה פסוקה בשולחן ערוך, אורח חיים, סימן רלא.

⁴ להרחבה בנושא זה, ראה: א' גרוסמן, חסידות ומורדות (ירושלים תשס"ג), עמ' 23-62; הנ"ל, "זלזול בנשים על רקע פילוסופי", ציון סח (תשס"ג), עמ' 41-67; א' וינרוט, פמיניזם ויהדות (תל-אביב 2001); א' הכהן, "כלה כמות שהיא", מסכת א (תשס"ב), עמ' 228.

⁵ אלימות מילולית מכונה בתלמוד "אונאת דברים". וראה בבא מציעא נט ע"א: "אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו", ופירש רש"י: "אונאת דברים לצערה".

⁶ ע"א 458/79 ניר נ' ניר, פ"ד לה (1) 519, 525-527. בית המשפט ציין בהקשר זה גם את דברי התלמוד במסכת כתובות פו ע"ב, השוללים מן הבעל את האפשרות לדרוש שתישבע אשתו להקפיד "על פילכה ועל עיסתה", כלומר על ההוצאות שהיא מוציאה, מכיוון שהיא יכולה לומר לו: "כיוון שמדייק אתה אחרי כל כך, איני יכולה לגור עימך". ופירש רש"י: "איני יכולה לסבול קפדנותך... אינך אוהב ומאמין בי".

המדור של בעל כלפי אשתו מחייבת אותו לספק לה מדור שקט ושלם שתוכל לחיות בו את חייה בשלווה.

שלום בית

אך לעתים יש הבדל בין בני הזוג בגישתם לעניינים שונים. כתוצאה מכך צפוי שהמסגרת המשותפת שחיים בה בני הזוג בקרבה רבה ומרוכזת כל כך, תדע לעתים חיכוכים ומשברים. עם זאת, מאחר שהאישה אינה קניינו של הבעל, ולנוכח הערך העליון של "כבוד האישה", אסור שיעברו חיכוכים אלו לפסים של אלימות מכל סוג שהוא. על כן, בני הזוג מחויבים לכבד זה את זה גם בשעה שיש ביניהם חילוקי דעות, כך שהפתרון לבעיותיהם ימצא לבסוף בהסכמה הדדית וב"שלום בית", כמתחייב בין שותפים שווים זכויות ומעמד המכבדים זה את זה.

וכבר כתב הרב א' כי-טוב בעניין ההתנהגות הראויה של הבעל: "תהא ראשית ממלכתו - על עצמו. יעשה קודם מלחמה עם עצמו, וישליט את דעתו על רגזותו. או אז יהיו דבריו נשמעים, בין אומרם ובין אינו אומרם. או אז יהיו אנשי ביתו יודעים את רצונו ומשתדלים מדעת עצמם לעשותו ולגרום לו קורת רוח".⁷

כפיית גט מחמת אלימות הבעל

במקרים מסוימים, עשויה אלימות הבעל להביא את בית הדין להענישו בעונשים חמורים, ואף לכפותו לתת גט לאשתו.⁸ יחד עם זאת, חכמי ההלכה בדורות האחרונים נמנעים דרך כלל מנקיטת הליך קיצוני זה, ומסתפקים ב"חיוב גט".

וכאן ראוי להבין את המונחים היטב.⁹ כשמוגשת תביעה לבית הדין בעניין גירושין, בהעדר הסכמה בין הצדדים להתגרש, פתוחות בפני בית הדין ארבע אפשרויות:

א. לדחות את התביעה.

ב. לקבוע שהצדדים צריכים להתגרש, ובלשון בית הדין: "מצווה לגרש".

ג. לחייב את הצדדים להתגרש.

ד. לכפות מתן גט.

רק במקרה האחרון, נוקט בית הדין אמצעי כפייה בפועל.¹⁰

כשהבעל אלים, אין ספק שהקטגוריה השלישית מתקיימת, וניתן לחייב את הבעל לגרש את אשתו. אך שאלה היא אם ניתן לעבור לדרגה הרביעית, ואף לכפות עליו את מתן הגט.

חכמי ההלכה הראשונים, כגון המהר"ם בר' ברוך מרוטנבורג והתשב"ץ, פסקו שיש מקום לכפות על בעל אלים לתת גט לאשתו.¹¹ לעומת זאת, רבי יוסף קארו, בעל ה"שולחן ערוך", מביא בספרו "בית יוסף"¹² את דברי המהר"ם מרוטנבורג,¹³ ולפיהם כופים בעל שהכה את אשתו להוציאה ולתת לה את דמי כתובתה, אלא שהוא פוסק: "ומכל מקום, נראה לי שאין לסמוך על דבריהם... לכפות ולהוציא... כיוון שלא נזכרו בדברי שום אחד מהפוסקים המפורסמים".

הטעם לפסיקה זו, שאין לכפות על בעל אלים לגרש את אשתו, נעוץ בעובדה שכעיקרון גט הנכפה על הבעל הוא "גט מעושה", היינו גט שלא ניתן מרצון חופשי ויש בו אפוא פסול מובנה. אם תינשא האישה בהסתמך על גט פסול זה, ימצא שנישאת לאחר בעודה אשת איש, ויהיו ילדיה שיולדו לה מן הבעל השני ממזרים. על כן, הקפידו חז"ל מאוד שלא לכפות על הבעל לתת גט לאשתו בלא שיש לדבר עילה מפורשת בתלמוד. וכך כתוב בטור (אבן העזר, סימן קנד):

ורבנו חננאל כתב: כל מקום שאמרו רבנן "יוציא ויתן כתובה", אין כופים אותו להוציא, אלא אומרים לו: כבר חייבו אותך חכמים להוציא; ואם לא תוציא, מותר לקרוא לך עבריין. אבל לכפותו בשוטים לא, אם לא שמפורש בו [בתלמוד] שכופים אותו להוציא, כגון הנושא (אישה) בעבירה, והאומר: איני זן ואיני מפרנס.

וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל: וכיוון שקיימת מחלוקת בענין זה, ראוי להחמיר שלא לכפות בשוטים [כלומר, במלקות, באמצעי כפייה], כדי שלא יהא גט מעושה.

בעקבות פסיקתו של "בית יוסף" בעניין בעל מכה, מעיר הרמ"א:

ואיני רואה בזה דבריו כלל, דכדאי הם הגאונים לסמוך עליהם, כל שכן שהרמב"ן ומהר"ם [בר' ברוך מרוטנבורג] הסכימו בתשובותיהם בענין הכאת אישתו [המהווה עילה לכפיית גט], והביאו ראיות ברורות לדבריהם. גם הסברה מסכמת עמהם.

ומה שלא הוזכר [כלומר, הסיבה לאי-הזכרת הכאת האישה בתלמוד כעילה לגט, להבדיל למשל מאי-מתן מזונות לאישה], אפשר לומר שהיה פשוט בעיניהם, וקל וחומר הוא מהאומר: איני זן [המסרב לפרנס את אשתו]...

¹⁰ סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואים וגירושין, התשי"ג-1953). הדבר הופעל רק במקרים נדירים וחריגים מאוד.

¹¹ שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, דפוס קרימונה, סימנים רצא-רצב; שו"ת התשב"ץ, חלק ב, סימן ח.

¹² בית יוסף על הטור, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג.

¹³ כמו כן הוא מביא את הגהות אור זרוע על הרא"ש, חלק ג, פסקי בבא קמא, סימן קסא.

⁷ הרב א' כי-טוב, איש וביתו (ירושלים), עמ' עג. וראה שם, עמ' סז: "שני אנשים השווים בדעותיהם ומשותווים במעשיהם ואינם באים לידי רוגז - אידיליה יש ביניהם ולא שלום. האידיליה - היום היא קיימת, מחר תעבור ותופר. לעומת זאת, השלום קיים דווקא במקום שבו אין הדעות שוות ויש הבדלים במעשים, בשאיפות וברצונות. בשעה שאפילו האהבה שבלבבות נפגמת והניגודים עולים, והכל מוכן לריב - אז באה שעתו של השלום".

⁸ ראה בהרחבה: גרוסמן, חסידות ומורדות (הנזכר לעיל, הערה 4), עמ' 373-397.

⁹ ראה בג"ץ 661/77 מנדל הבר נ' בית הדין הרבני הגדול לערעורים, פ"ד (לב) (3) 328-329, שהביא בו כב' השופט "כהן את פסקו של הרב אליעזר גולדשמידט מבית הדין הרבני הגדול (בתיק בר"ר לה'218).

וכן שלא היה בנמצא [לא הייתה שכיחה תופעת הכאת נשים] בימי הפוסקים הראשונים, ולכן לא הוזכרו, ולכן אין לדחות דברים ברורים בקש¹⁴.

עם זאת, הלכה למעשה, אף הרמ"א חושש מפני כפיית הבעל לתת גט לאשתו, והוא פוסק: "ומכל מקום, נראה דטוב שלא לכופו ליתן גט אלא בדרך זה: להחרימו או לתופסו... ובדרך זה לא נקרא כפיה על הגט, רק לקיים מה שמחויב לעשות".

כתוצאה מפסיקתם האמורה של "בית יוסף" והרמ"א, ניצבים בתי הדין הרבניים בפני התלבטות קשה כשהם נתקלים בבעל אלים: נקיטת אמצעי כפייה אינה מקובלת על כלל הפוסקים¹⁵, ויש חשש ש"קפיצת המדרגה" מחיוב בגט לכפיית גט, כשלב הבעל אינו שלם עם פעולה זו, תביא לפסילת הגט ולהגדרתו כ"גט מעושה", שנכפה על הבעל שלא כדין.

מצד שני, ברור שלא ניתן לחייב אישה להמשיך לדור בכפייה אחת עם בעל אלים¹⁶. בתי הדין ובתי המשפט משתמשים במקרים מעין אלו בצווי הרחקה למיניהם, שבאמצעותם הם מרחיקים את בן הזוג המכה מן הבית בלא לכפות עליו מתן גט. ברור שצווים אלו מטפלים בסימפטום, אך אין בהם כדי לפתור את הבעיה מיסודה, שהרי ניצבת בפניהם אישה הנאלצת להישאר נשואה לבעל שאי אפשר לחיות עמו.

החקיקה בעניין קיום פסקי דין של גירושין

פתרון כלשהו לבעיה זו נמצא בחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995¹⁷.

חוק זה קובע אמצעי כפייה נוספים למתן גט, מלבד המאסר, שבית הדין נוקט בו רק כשמתקיימת אחת מן העילות הנזכרות בתלמוד. לפי החוק, מסורה בידי בית הדין גם האפשרות להוציא צו הגבלה. מכוחו, מוטלות על בן הזוג המסרב לגט, בניגוד לפסק דין המחייבו לעשות כן, סנקציות אחדות: איסור יציאתו מן הארץ, שלילת דרכונו, שלילת רשיון הנהיגה שלו, שלילת האפשרות שישמש במשרה על פי דין או בגוף המבוקר

¹⁴ ראה משה איסרליש, בספרו דרכי משה, אות כא. קל וחומר מסוג זה מעניין ריח רע [הנודף מפיו של הבעל, וגורם לאישה למאוס בו], כופים - לא כל שכן מפני חיי נפש".

¹⁵ מה עוד שבין הפוסקים קיימת דעה ולפיה אין בסיס למתן גט כשהאישה היא הגורם המתסיס בחיי הנישואים. ראה לעניין זה, שו"ת הרשב"א המיוחסת לרמב"ן, סימן קב; שו"ת בנימין זאב, סימן פח; שו"ת תרומת הדשן, חלק א, סימן ריח, והדברים נפסקו להלכה ברמ"א, בהגהתו על שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג (להבנה מסוימת בפסיקה זו, ראה שו"ת שבות יעקב, חלק ג, סימן קמ; וכן דברי הרב אלחנן ווסרמן, בספרו קובץ הערות, סימן ע).

¹⁶ לניתוח סדרה של פסקי דין רבניים בעניין זה, ראה מאמרו של מ' פרישטיק, "אלימות פיזית של בעלים כעילה לקבלת גט בהלכה היהודית ובשיפוט הרבני", דיני ישראל יז (תשנ"ג-תשנ"ד), עמ' צג. וראה גם ה"ל, "כפיית גט בהלכה היהודית: אלימות פסיכולוגית של בעלים כלפי נשותיהם כעילה לכפיית גט", במשפחה, כרך כט (1989), עמ' 21.

¹⁷ חוק זה מבוסס במידה רבה על מחקרו והמלצותיו של אחי, ד"ר יעקב וינרוט, בעבודת הדוקטורט שלו על דין המורדת (דיסרטציה, תל-אביב, תשמ"א). והשווה א' בארי, "הרחקות רבנו תם", שנתון המשפט העברי, יח-יט (תשנ"ב-תשנ"ד), 65-106.

על ידי מבקר המדינה, שלילת האפשרות לפתוח חשבון בנק או להחזיק חשבון בנק, שלילת האפשרות לעסוק במקצוע שהעיסוק בו מוסדר על פי דין (כגון עריכת דין או ראיית חשבון וכיו"ב) ושלילת האפשרות להפעיל עסק הטעון רישוי או היתר על פי דין.

הסנקציות האמורות לעיל אינן בגדר כפיית גט. במקרים אלה יש בידי הבעל לבחור אם רצונו להיות אזרח נטול זכויות ולהמשיך לעגן את אשתו, אף שאינה מסוגלת לחיות עמו עוד, או לתת לה גט מרצונו, ואז יושבו לו כל הזכויות הניתנות על ידי המדינה והקהילה לאזרח¹⁸.

כפיית האישה ליחסי אישות עם בעלה

תוצאה ברורה נוספת הנובעת מן הקביעה שהאישה אינה קניינו של הבעל היא שאסור לו לכפות עליה יחסי אישות בניגוד לרצונה. כפייה זו מוגדרת בדברי חז"ל כאונס ללא כחל וסרק, ובעניין זה אין הבדל כלל בין הבעל לאדם אחר¹⁹.

אכן, הנישואים הם הסכם הכולל בתוכו כמרכיב מרכזי גם יחסי אישות תקינים וסדירים. וכבר אמרה תורה במפורש: "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" (שמות כא, י), ופירשו חז"ל שהכוונה לשלושה חיובים בסיסיים שהבעל חייב לספק לאשתו: מזון, ביגוד ויחסי אישות סדירים²⁰. יחד עם זאת, גוף האישה אינה קנוי לבעל, ואין לו זכות לעשות בגופה דבר שלא ברצונה.

הנישואים הם גם מעין חוזה בין בני הזוג, והוא יוצר מסגרת לקיום יחסי אישות. הנצי"ב מוולוז'ין מבהיר את מצוות "עונה" שהטילה התורה על הבעל, ואומר: "הסברה נותנת שעל זה נשתעבד [כלומר], זהו הסכם מחייב המצוי ביסוד הנישואין], והכל יודעין למה כלה נכנסת לחופה. וגם כי נאסרה על ידי בעלה להשיג הנאה זו ממקום אחר, ואם כן הוא

¹⁸ מקורו של "צו ההגבלה" בפסיקת רבנו תם, שהתייחסה לאדם שחויב על ידי בית הדין לתת גט לאשתו, אך הנסיבות לא יצרו סמכות לבית הדין לכפות עליו לתת. לימים נתפס איש זה כגנבה, ונחשב בבית האסורים. גדולי הקהל של הקהילה יכלו להשתדל למענו אצל המלכות להקל מעליו את עונשו, או אף לפטרו מעונשו, אך הם לא עשו כן, ואמרו לו "לא נשתדל לך ולא נדבר לגויים עליך לא להרע ולא להיטיב, אם לא תגרש אישה זו שקידשת". בנסיבות אלה, נתן הבעל גט לאשתו, ופסק רבנו תם שהגט כשר, משום שאין מדובר בכפייה של בית הדין, אלא בבחירתו של הבעל בין ישיבה בבית האסורים תוך עיגון אשתו לבין השתחררות מבית האסורים תוך שחרור אשתו מכבלי נישואיה עמו. על סמך פסיקתו של רבנו תם, מצינו בשו"ת בנימין זאב, סימן פח, שיש להחרימם בעל המכה את אשתו ולנדותו ולא להנותו שום הנאה שבעולם, ואף לא למול את בנו ולא לקבלו לבית הספר ולא לקברו, אם לא יגרש את אשתו מרצונו בגט כשר. אמצעי נידוי אלה אינם מוגדרים ככפייה, משום שלא נשלל מן הבעל כוח הרצון והבחירה, והוא הבוחר איוו מציאות עדיפה בעיניו. גישה דומה מצינו גם בדברי הרמ"א, שהובאו לעיל, ולפיהם אין לכופו מתן גט על בעל אלים, אך ניתן להחרימו ולנקוט נגדו סנקציות חברתיות שישכנעו אותו לשמוע בקול בית הדין.

¹⁹ בנושא זה ראה ביתר הרחבה, נ' רקובר, "יחסי אישות בכפייה בין בעל לאשתו", סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, חוברת נה, משרד המשפטים, תשמ"מ. בע"פ 91/80 כהן נ' מדינת ישראל, פ"ד (לה) 281, הסתמך בית המשפט על סקירה זו.

²⁰ מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים, מסכתא דנויקין, פרשה ג.

גוזל הנאתה ממנה... שאין היא כשבויה אצלו למנוע ממנה תענוגיה, ועל כן נשתעבד לה לדרך ארץ [=ליחסי אישות]²¹.

המונח קניין בחיי הנישואין מתייחס אפוא לחיי האישות, ומבהיר שמדובר בדבר הבא לו לאדם בזכות ולא בחסד²², כדברי הנצי"ב מוולוז'ין: "מן התורה אין לאיש על אשתו שום קניין כי אם לאישות בלבד... זהו דבר ברור ומושכל ראשון, דמשמעות 'כי יקח איש אישה' - הוא למה שמסיים הכתוב - 'ובעלה'²³. אם כן, יש לאיש זכות שבדין לקיים יחסי אישות עם אשתו. ומעין זה מציינו בתלמוד²⁴ שאישה הנודרת לאסור על בעלה את יחסי האישות עמה, אינה צריכה הפרה לנדרה, משום שאינו תקף מלכתחילה, מכיוון שאין אדם יכול לאסור על זולתו בנדר דברים שאינם של הנודר²⁵.

עם זאת, אף על פי שהנישואים יוצרים מסגרת הסכמית של בני הזוג לספק זה את זה בחיי המין, הרי שלאור העובדה שהאישה אינה קניינו של בן זוגה לשום דבר ועניין, ברור שמדובר בהסכם הדדי שאינו ניתן לאכיפה בכוח. אין שום היתר לבעל לאנוס את אשתו או לכפות עליה את הזכות לחיי אישות, גם משום העובדה שדבר זה לא נכלל מעולם בהסכם הנישואים, והיא לא הסכימה בעת נישואיה להתיר לבעלה לקיים עמה יחסי אישות גם בכפייה, תוך רמיסת כבודה העצמי, שהוא הבסיס ליחסיהם²⁶.

וכך מציינו בתלמוד במסכת עירובין: "אמר רבי בר חמא, אמר רב אסי: אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה"²⁷. סוגיה זו

נקבעה כהלכה מפורשת ב"שולחן ערוך": "לא יבעול אלא מרצונה. ואם אינה רוצה [הדבר היחיד שהוא יכול לעשות הוא...], יפייסנה עד שתתרחצה"²⁸.

והדברים מפורשים גם במשנה תורה להרמב"ם, שפסק²⁹: "וכן אסרו חכמים שלא ישמש אדם מיטתו וליבו מחשב באישה אחרת, ולא יבעול מתוך שכרות, ולא מתוך מריבה, ולא מתוך שנאה. ולא יבוא עליה על כורחה והיא יראה ממנו...". עוד פסק הרמב"ם³⁰: "ולא יאנוס אותה ויבעל בעל כורחה, אלא לדעתה, מתוך שיחה ושמחה".

מרתקים בהקשר זה הם דבריו של הרב יעקב קניבסקי, שכתב ב"איגרת חתנים", שלא זו בלבד שאין לבעל היתר לאנוס את אשתו, חלילה, אלא שמוטל עליו לרצותה בגילויי אהבה ראויים, לפני יחסי האישות ולאחריהם, כדי להביאה למצב שתפוזן היא בקיום יחסי המין, ותתאוה לו, ותגיע לסיפוק בקיומם. וזה לשונו:

והוא מכח הדין ממש. כי על פי דין תורה, אסור לעשות הביאה באופן שהאישה אינה מפורסת. ומחויב לפייסה בקרוב בחיבוק ונישוק, עד שתתאוה לחיבור, שכן אם לא כן, הרי היא כנתונה לפני ארי דורס ואוכל...

ועוון פלילי הוא לעשוק מה שמגיע לאשתו, אפילו אם הוא מתכוון לשם מצוות חסידות ופרישות, שכן על גזילת אשתו אינו יכול לעשות חסידות... ומה שחוטף ובעל מיד, ללא קירוב, ופורש תכף ומיד, ומתרחק ממנה, הנה הבעל חושב שחוטף מלאכים בזה, ובאמת לא נגרע מתאוותו ויצרו כלום, ויצרו שלו מפויס בהחלט בהנאה שלמה, אבל אשתו לא נהנית כלל מהנהגה כזו.

סוף דבר

הנה כי כן, לפי גישת חז"ל, האישה אינה קניינו של הבעל, והבסיס הנורמטיבי ליחסי בני הזוג הוא כבוד הדדי ושוויון. על כן, ברור שאין היתר לכל סוג של אלימות במשפחה, בין אלימות פיזית בין אלימות מילולית, והדברים עולים לכדי חובה משפטית של הבעל כלפי אשתו. כמו כן, ומכוח אותה נקודת השקפה, ברור על פי ההלכה שאין הבעל זכאי לאכוף בכוח על אשתו דבר וחצי דבר, גם לא את ההסכמים הבסיסיים של הנישואים, בדבר קיום יחסי אישות, ותנאי לכל דבר בחיי הנישואים הוא קיומו ברצון מלא ובהסכמה הדדית.

²¹ הנצי"ב, ר' נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש ישיבת וולוז'ין, בספרו ברכת הנציב על המכילתא, משפטים, מסכת נזיקין, פרשה ג. לאור סברה זו, מבהיר הנצי"ב שמצוות עונה אינה טעונה לימוד מפסוק מפורש, והיא מובנת מאליה.

²² ראה דברי הרב ברוך הלוי אפשטיין, בפירושו תורה תמימה, ויקרא כב, יא, אות ג.

²³ הנצי"ב מוולוז'ין, שו"ת משיב דבר, חלק ד, סימן לה.

²⁴ נדרים פא ע"ב.

²⁵ הרשב"א מצייין (נדרים טו ע"ב) שהנדר אינו חל לא רק מכיוון שהוא סותר לקיום המצווה, אלא גם "משום דנשתעבדו זה לזה לכך, שעל ידי כך עמדו ונישאו". הרשב"א מבהיר ששעבוד זה חל גם על האישה כלפי בעלה, ולא רק על הבעל כלפי אשתו, אף על פי שמצוות עונה מוטלת רק על הבעל, אך לא על האישה. וראוי לציין שהכלל הוא: אין אדם מהנהגה על מה שכתוב בתורה. על כן, מכיוון שחובת הבעל לעונה מוטלת עליו מן התורה, אין הוא יכול להיפטר מחובתו זאת על ידי קביעת תנאי בנישואים מראש שאלה הם נישואים בלא מצוות עונה. תנאי כזה סותר את כל מהות הקידושין. לעומת זאת, מכיוון שחייב האישה לחיי אישות עם הבעל אינו אלא מהזכויות שזוכה בהן הבעל מכוח הסכם הנישואים, אך אין על האישה כל חובה מן התורה, ומצוות עונה אינה חלה עליה, הרי שיכול הבעל למחול על זכותו זו, ויכולה האישה להתנות מראש במסגרת הסכם הנישואים שלא ייכללו בהם יחסי אישות. לעניין זה, ראה סיכום ההלכה בספרו של ב' שרשבסקי, דיני משפחה (תשי"ח), עמ' 109.

²⁶ יש אמירות בדברי חז"ל, כגון בנדרים כ ע"א-ע"ב, שעולה מהן לכאורה שמותר לבעל לעשות באשתו בתחום המיני כפי רצונו. ואולם הטור, אבן העזר, סימן כה, מבהיר שהסוגיה מתייחסת לסיטואציה שבה האישה מסכימה למעשי בעלה. הדיון בתלמוד רק נוגע בשאלה אם יחסים הנעשים בצורות שונות, ראויים הם, אך הכול יוצא מנקודת הנחה בסמיכת שהדברים נעשים בהסכמה הדדית בין בני הזוג, אך בלא הסכמה מעין זו, ודאי שהכול אסור. מסקנת התלמוד שם היא, שאם יש הסכמה בין בני הזוג, מותר מבחינה הלכתית לקיים יחסים בכל צורה שהיא, אלא שיש לדבר סייגים והסתייגויות מהרבה בחינות, אך אין הם

²⁸ שולחן ערוך, אבן העזר, סימן כה, סעיף ב.

גיליונות "פרשת השבוע" מתפרסמים גם באתר האינטרנט של משרד המשפטים, www.justice.gov.il, תת-יחידה משפט עברי

ובאתר www.daat.ac.il/mishpat-ivri